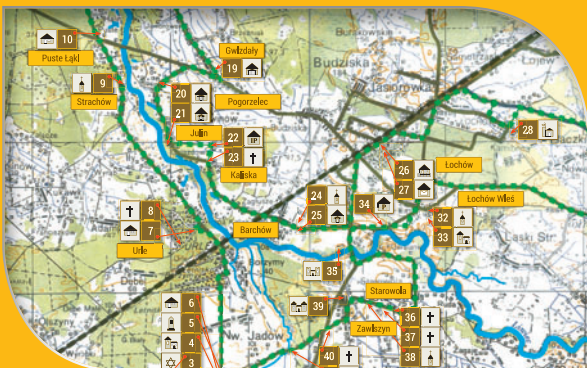

Szlak kulturowy w Dolinie Liwca

Przewodnik

Szlak kulturowy w Dolinie Liwca

Szlak kulturowy W Dolinie Liwca prowadzi przez miejsca atrakcyjne przyrodniczo i kulturowo w granicach gmin Jadów, Wyszków i Łochów. Na szlaku znajdują się historyczne ośrodki osadnicze, pomiędzy którymi w krajobraz wpisane są ciekawe przykłady budownictwa regionalnego, osadnictwa szlacheckiego, a także obiekty małej architektury sakralnej.

Osadnictwo nad brzegami rzeki Liwiec rozpoczęło się bardzo wcześnie. Już przed naszą erą przebywały tu luźne plemiona niezwiązane z żadną państwowością. Teren ten porastała wtedy nieprzebyta puszcza poprzecinana ciekami i rozlewiskami. Na ślady ludów należących do tzw. kultury trzcinieckiej, łużyckiej, wenedzkiej, (czyli nawet 1500 lat p.n.e.) a także wczesnośredniowiecznej natrafili archeologowie m.in. w grodzisku w Zawiszynie. W średniowieczu przez Kamieniec Mazowiecki, dzisiejszy Kamieńczyk, przebiegał bursztynowy szlak handlowy. W czasach współczesnych do szybkiego zaludniania terenów nad Liwcem przyczyniła się budowa kolei Warszawa-Petersburg, którą oddano do użytku w roku 1862. Wtedy to rozwijały się okoliczne miejscowości takie jak Jadów i Łochów. W dwudziestoleciu międzywojennym Urle były uznanym letniskiem podwarszawskim i pozostały nim do dzisiaj.

Jadów

Jadów powstał prawdopodobnie na początku XV wieku jako wieś o nazwie „Jady” od jadowitych węży żyjących w okolicznych lasach. Rozkwit miejscowości związany jest z przejściem dóbr jadowskich przez hrabiego Zamoyskiego w zamian za odstąpienie twierdzy Zamość. Powstały tu niewielkie fabryki włókiennicze. Prawa miejskie Jadów uzyskał w 1823 roku, wtedy też ukształtował się obecny układ urbanistyczny miasta z charakterystycznym, największym w okolicy rynkiem oraz zabudową przyrynkową.

1

Sanktuarium Świętego Krzyża w Jadowie

Jest to trzeci wybudowany kościół w tej miejscowości. Pierwszy wybudowany powstał w 1474 przez Bolesława IV, konsekrowany przez jego brata Kazimierza, biskupa płockiego i został spalony wraz z miastem podczas najazdów szwedzkich w połowie XVII w. Parafię erygowano 7 lat później. W roku 1773, w miejscu spalonego powstał drewniany kościół z murowaną dzwonnica. W latach 1882-1884 wybudowano nową świątynię wg projektu uznanego architekta Józefa Piusa Dziekońskiego. Jednym z fundatorów był hrabia Zdzisław Zamoyski. Materiały budowlane pozyskano m.in. z rozbiórki dawnego

dworu w Zawiszynie. Fundusze na budowę kościoła pochodziły m.in. z dobrowolnych podatków chłopów, którzy pomagali przy budowie kościoła. Kościół został wybudowany w stylu neogotyckim, jednak fragmenty budowli wskazują na styl neoromański. Świątynię wybudowano na planie krzyża łacińskiego i zorientowano w kierunku Ziemi Świętej. Zwężone prezbiterium, po bokach którego znajdują się dwie zakrystie, zamknięto trójbocznie. Układ przestrzenny kościoła jest bazylikowy.

Nad całością budowli góruje wieża na planie kwadratu. Konstrukcja budowli wykonana jest z cegły wypalanej. Otynkowane są wieżyczki, portal, skarpy, łuki podokapowe, gzymsy i obramienia otworów. Całość wsparto na podmurówce z cegły i ciosów granitowych. Drzwi wejściowe dwuskrzydłowe, z półkolistym nadświetłem poprzedzone są portalem z kolumnami. Nad głównym wejściem umieszczona jest figura Matki Boskiej, przy niej półkoliste okna tworzą biforium, wyżej zaś triforium. Dach nad korpusem głównym i zakrystiami jest dwuspadowy. Wewnątrz widoczne jest sklepienie krzyżowo-żebrowe. Nawa główna poprzedzona jest kruchtą i chórem, nawy boczne oddzielone półkolistymi arkadami wspartymi na filarach. Wnętrze zdobią rokokowe organy, a także szafa z miechy, dwie XVIII-wieczne barokowe figury siedzących puttów na cokołach balustrady chóru, pochodzące ze Śląska. Zachowały się osiemnastowieczne szaty liturgiczne. Na plebani przechowywane są księgi metrykalne sięgające 1632 roku. Dnia 15 września 2013 r. arcybiskup warszawsko-praski Henryk Hoser podniósł kościół w Jadowie do rangi Sanktuarium Świętego Krzyża. W sąsiedztwie Kościoła znajduje się znana rodzinna wytwórnia doskonałych lodów.

2

Cmentarz rzymsko-katolicki w Jadowie

Cmentarz założony został na początku XIX wieku. W czasie powstawania cmentarza nagrobki sytuowane były dość chaotycznie, dopiero w momencie wybudowania kaplicy zaczęto rozmieszczać je promieniście wokół budowli. Kaplica cmentarna powstała w końcu XIX wieku, w stylu neogotyckim. Budynek na planie prostokąta wybudowany z cegły palonej, z sygnaturką w fasadzie, nakryty jest dachem dwuspadowym.

Naroża są oskarpowane. Drzwi wejściowe ujęte są portalem, zakończonym ostrym łukiem, powielonym w kształcie okien. Mała zakrystia nakryta dwuspadowym dachem z dachówki znajduje się w elewacji zachodniej. Wewnątrz kaplicy znajduje się obraz Chrystusa w grobie autorstwa Miłosza Kotarbińskiego oraz późnoklasycystyczny nagrobek Fryderyki z Ditzów Kotarbińskiej (zm. 1863) wykonany z piaskowca. Brama prowadząca na cmentarz została wybudowana w roku 1900, natomiast mur otaczający cmentarz w latach 60. XX wieku. Stara część cmentarza założona została na planie rombu. Wśród licznych nagrobków znajdują się tu mogiły: hr. Zdzisława i Józefa Zamoyskich, rodziny Ottowiczów, Drzewiackich i Powierżów, Dionizego Zabokrzyckiego, Fryderyki Kotarbińskiej oraz dr Leona Borkiewicza i ks. Stanisława Skowrońskiego.

3

Cmentarz żydowski w Jadowie

Pozostałości po cmentarzu znajdują się w lesie w pobliżu rezerwatu torfowiskowego „Śliże”. Do cmentarza można dotrzeć jadąc z Jadowa w kierunku Tłuszcza. Około 150 metrów za rozwidleniem dróg do Nowinek i Sulejowa, po lewej stronie widać niewielką, piaszczystą zatoczkę, przy której ustawiono stylizowany na macewę znak, wskazujący lokalizację nekropolii. Cmentarz żydowski zajmuje powierzchnię o wymiarach około 50 metrów na 150 metrów. Na terenie cmentarza zachowało się około stu nagrobków lub ich fragmentów z kamienia granitowego i piaskowca. Na części pomników widoczne są pojedyncze hebrajskie litery i elementy zdobień charakterystyczne dla żydowskiej sztuki. Centralny punkt nekropolii stanowi miejsce po dawnym zbiorowym grobie około sześciuset Żydów, zamordowanych przez Niemców podczas likwidacji Jadowskiego getta w 1942 r.

Zarys mogiły oznaczono niskim murkiem z płyt betonowych. Wewnątrz znajduje się kilka granitowych, omszałych macew oraz dwa zniszczone symboliczne grobowce, noszące ślady płądrowania. Na jednym z nich umieszczono tablicę z napisem: „Berta i Rubin Berensztejn. Na pamięć moim rodzicom, zamordowanym przez hitlerowców 1942 roku”. W 2012 r. na cmentarzu żydowskim w Jadowie pojawił się symboliczny nagrobek Sary Litwak z napisem: „Pamięci SARY LITWAK z d. Chrynowickiej, ur. 12.03.1915 r., zm. 06.06.2011 r. Całe życie tęskniła za Polską i Jadowem”.

4

Zespół dworski w Jadowie

Dwór wraz z towarzyszącymi budynkami wybudowano w drugiej połowie XIX wieku. Obecny wygląd założenia nosi ślady licznych zmian, ponieważ po roku 1860 rezydencja została gruntownie przebudowana przez ówczesnych właścicieli, rodzinę Kotarbińskich. Po II wojnie światowej majątek przejął Skarb Państwa i utworzono tam gospodarstwo rybackie. W skład zespołu wchodzi;

dwór, oficyna, spichlerz i obora. Dwór, umieszczony w środkowej części założenia, zwrócony jest na południe. Jest to budynek wzniesiony na planie prostokąta z ryzalitem oraz dwoma niskimi dobudówkami, parterowy bez podpiwniczenia z mieszkalnym poddaszem. Murowany dom przykryty jest dachem naczółkowym o więźbie krokwiowo-stolcowej z lukarnami. Drzwi wejściowe są dwuskrzydłowe, ozdobne, oknom towarzyszą okiennice. Wewnątrz budynku znajdują się drewniane podłogi i stropy. Oficyna to parterowy, otynkowany budynek na wysokiej podmurówce, z dobudówką, przykryty dwuspadowym dachem. Po roku 1956 całkowicie zniszczono strukturę i charakter parku. Z pierwotnego założenia parkowego zachowały się nieliczne kasztanowce, częściowo układ drogowy oraz układ wodny, który stanowią stawy rybne, połączone z rzeką Osownicą, usytuowane na południe od zabudowań. W zabudowaniach znajdują się mieszkania prywatne. Miejsce nie jest przeznaczone do zwiedzania od wewnątrz.

5

Obelisk na rynku w Jadowie

Obelisk znajduje się w centralnej części parku urządzonego na rynku w Jadowie. Pomnik poświęcony jest pamięci chłopów poległych w czasie starcia z policją, do którego doszło 11 listopada 1932 roku. Zginęły wówczas 4 osoby, a 12 zostało rannych. Nazwiska zmarłych osób znajdują się na tablicy inskrypcyjnej. Wydarzenia, które upamiętnia ten pomnik przyczyniły się do demonstracji chłopów w całym kraju.

6

Budownictwo regionalne

Budownictwo regionalne stanowi istotny walor krajobrazu doliny Liwca. W przeszłości na tym terenie przeważał drewniany rodzaj zabudowy. Charakterystyczny dla regionu układ zabudowań wiejskich oparty jest na planie czworokąta. Budynek mieszkalny ustawiony jest szczytem bądź frontem do drogi, w odległości kilku do kilkunastu metrów.

Najbliżej domu sytuowane są spichlerze, następnie obory, chlewy i stajnie, a najdalej odsunięta jest stodoła będąca zamknięciem siedliska od strony przeciwnej. Dominującym na tym terenie typem konstrukcji, jest konstrukcja zrębowa oparta na kamieniach polnych lub podmurówce z cegły. Charakterystyczną cechą regionalnej zabudowy jest prosta bryła domu, niekiedy uzupełniona gankiem. Przeważają budynki o dachach dwuspadowych o nachyleniu ok. 45% ze szczytami wybijanymi deskami w układzie pionowym, czasem z ozdobnymi zakończeniami krzyżujących się wiatrownic nawiązującymi do budownictwa regionalnego Kurpi. Często pojawiają się geometryczne motywy zdobnicze umieszczane na szczytach domów, na listwach podokapowych, nad drzwiami i nad oknami. Na szczególną uwagę zasługują unikalne dekoracje okien zwane „koronami nadokiennymi”. Towarzyszą im zazwyczaj dwukolorowe okiennice z prostokątnymi płycinami. Nielicznie występują dachy kryte strzechą oraz mansardy. Na terenie doliny występuje również nagromadzenie rozmaitych kapliczek i krzyży przydrożnych, oraz innych miejsc związanych z pierwszą wojną światową, z wojną polsko-radziecką z ruchem chłopskim w okresie dwudziestolecia międzywojennego oraz z II wojną światową. Najczęściej spotykane są kapliczki wybudowane na palnie kwadratu lub prostokąta, murowane bądź kamienne. Na cokole sytuowano filar z przeszklonymi wnękami, w których umieszczano obrazy lub rzeźby osób boskich i popularnych świętych. Kapliczki nakrywane są dachami dwu- lub czterosпадowymi. Na przecięciu kalenic znajdują się dekoracyjne krzyże. Krzyże przydrożne wykonane z drewna, ozdobnie kutego żelaza lub z odlewanej żeliwa, mocowane są na murowanych bądź kamiennych podstawach.

7

Zabudowania Urli

Tradycyjne zabudowania Urli to przedwojenne pensjonaty i letnie rezydencje wypoczynkowe. Pensjonaty charakteryzują się obszernym rozplanowaniem, są zazwyczaj dwukondygnacyjne, urozmaicone gankami i wystawkami. Przykładem tego typu zabudowy jest dom zażytkowy przy ulicy 1 maja w Urlach powstały około 1915 roku.

8

Symboliczna mogiła w Urlach

Mogiła znajduje się w południowo-zachodniej części miejscowości, przy końcu ulicy 1 Maja. Upamiętnia żołnierzy francuskich poległych w tych okolicach w 1945 roku. Na stopniu przed cokołem krzyża umieszczono tablicę z inskrypcją: „A LA MEMOIRE DES FRANCAIS MORTS LOIN DE LEUR PATRIE MAI 1945” W tłumaczeniu napis ten oznacza „Pamięci Francuzów poległych z dala od swojej ojczyzny”

9

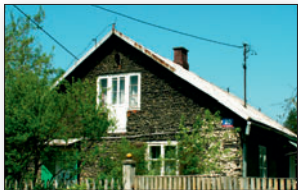
Kapliczka przydrożna w Strachowie

Kapliczka ma formę słupa, została postawiona w okresie międzywojennym. Posiada oryginalną formę obelisku z piaskowca. W przeszklonej wnęce znajduje się obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus. Upamiętnia odparcie wojsk rosyjskich w wojnie w 1920 roku. Świadczy o tym wygrawerowana inskrypcja: „KRÓLOWO KORONY POLSKIEJ MÓDL SIĘ ZA NAMI «CVD NAD WISŁĄ» NA PAMIĄTKĘ ODPARCIA BOLSZEVIKÓW POD RADZYMINEM 15 SIERPNIA 1920 R.”

Budynek w Pustych Łąkach

Budynek reprezentuje zabudowę regionalną wykonaną w ciekawej technologii murowano-drewnianej. Można go obejrzeć tylko z ulicy – jest własnością prywatną.

Zespół klasztorny sióstr loretanek w Loreto

Klasztor związany jest z postacią ks. Ignacego Kłopotowskiego. W roku 1928 błogosławiony kapłan zakupił majątek noszący wtedy nazwę Zenówka dla założonego przez siebie Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Loretańskiej. Wtedy dokonano zmiany nazwy miejscowości na Loreto. W 1987 roku w związku z obchodami Roku Maryjnego Kardynał Józef Glemp – Prymas Polski nadał kaplicy status sanktuarium.

W głównym ołtarzu znajduje się figura Matki Bożej będąca wierną kopią figury z XI lub XII w. autorstwa Leopolda Celanego. Została ona poświęcona w Sanktuarium Świętego Domku w Loreto we Włoszech. W kaplicy znajduje się także obraz Michała Willmana z 1783 roku „Śmierć Św. Benedykta”. Podczas II wojny światowej klasztor dawał schronienie partyzantom i uciekinierom z obozu zagłady w Treblince. Siostry prowadziły tu tajny szpital dla żołnierzy AK. W skład zespołu wchodzi również: przedwojenny budynek nowicjatu, ogród, w którym znajduje się grotta Matki Bożej, dom pomocy, cmentarz sióstr z grobowcem założyciela oraz dróżki różańcowe z licznymi kapliczkami. Obchodząc klasztor można dojść na plażę nad rzeką Liwiec.

Kamieńczyk

Kamieńczyk, zwany niegdyś Kamieńcem Mazowieckim, stanowił rezydencję myśliwską książąt mazowieckich, w której gościli również królowie polscy. Prawa miejskie otrzymał w 1428 r. O świetności miasta w XV wieku świadczyły m.in. zamek obronny, ratusz, sukiennice, trzy kościoły i przeszło 300 domów, był tu też pierwszy stały most na dolnym Bugu. Rozkwit osady został zahamowany w XVII wieku przez pożary, zarazy i wojny. Od 1654 roku do czasu rozbiorów Kamieniec Mazowiecki należał do dóbr sióstr Wizytek, następnie przejściowo część terenów należała do hrabiego Zamoyskiego. W XIX utracił prawa miejskie na skutek represji po powstaniu styczniowym. Podczas II Wojny Światowej miejscowość dwukrotnie pustoszył pożar. W okolicy znajdują się stanowiska archeologiczne z czasów rzymskich. Kamieńczyk przez wszystkie wieki czerpał korzyści ze swojego położenia nad rzeką Bug będącą pomostem zachodniej Rusi z Morzem Bałtyckim, najpierw na Bursztynowym Szlaku, później na Trakcie Litewskim, od XIX zwanym Napoleońskim – tędy Cesarz Francuzów podążał na Moskwę w 1812. Współcześnie miejski układ urbanistyczny i drewniana zabudowa regionalna nadają miejscowości niezwykle charakter żywego skansenu. W sezonie czerwiec-wrzesień w Kamieńczyku działa przeprawa promowa na Bugu.

12

Kapliczka Św. Mikołaja

Kapliczka usytuowana jest przy wjeździe do Kamieńczyka. Niegdyś kilka kutych krzyży wyznaczało granice miasta Kamieńca Mazowieckiego. Obecnie przy drodze do Kamieńczyka w gęszczy jedynie kilka metrów od asfaltowej drogi możemy napotkać pamiątkę po wielkości i świetności miasta Kamieńca. Wielu strudzonych kupców na bursztynowym szlaku знаło to miejsce – dziś odludne i zapomniane – za: Piotr Karsznia, *Kapliczki Ziemi Wyszowskiej*, Wyszaków 2012.

13

Pomnik flisaka w Kamieńczyku

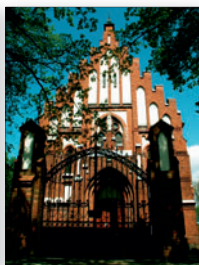
Pomnik wykonany z granitu, usytuowany jest na rynku. Upamiętnia fakt, iż mieszkańcy tej miejscowości od wieków zajmowali się spławianiem płodów gospodarki leśnej z puszczy Białej i Kamienieckiej do morza.

14

Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kamieńczyku

Kościół wybudowany został wg projektu J.P. Dziekońskiego w latach 1894-1902. W wyniku działań wojennych w latach 1939-1945 spłonął dach kościoła i chór z organami, zniszczeniu uległa także wieża i witraże. Do dnia dzisiejszego w elewacji kościoła widoczne są ślady po kulach. Odbudowę zakończono dopiero w 1963 roku. Obok

kościół znajduje się drewniana dzwonnica z 1885 roku, a także plebania z 1901 r. Parafia pieczętuje się metalowym stemplem z 1774 roku. Przetrwwały niektóre akta metryczne z 1621 roku. W parafii Kamieńczyk wychowali się rodzice Księdza Prymasa Kardynała Wyszyńskiego, na pobliskim cmentarzu znajduje się grób dziadków Prymasa.

15

Żelazny krzyż przy cmentarzu parafialnym w Kamieńczyku

Na uwagę zasługuje żelazny krzyż stojący nieopodal cmentarza parafialnego wykonany w 1885 roku. Określany jest jako Pomnik na mogile Powstańców Styczniowych 1863 r, wystawiony przez mieszkańców i władze przedwojennej gminy Kamieńczyk upamiętniający czterestu powstańców styczniowych poległych 12 marca 1863 r. w potyczce pod Fidestem.

Muzeum Historyczno-Etnograficzne

Muzeum Historyczno-Etnograficzne jest instytucją prywatną. Założycielem, właścicielem i zarazem kustoszem muzeum jest Pan Henryk Słowikowski, prawdziwy pasjonat lokalnej historii. Ekspozycja znajduje się przy ulicy Tadeusza Kościuszki 14 w Kamieńczuku. Można tam zobaczyć m.in. drewniane i inne zabytkowe narzędzia rolnicze, a także kolekcję siodła ułańskich i stare motocykle. Więcej informacji

na www.kamyk-kajaki.pl/my/muzeum-historyczno-etnograficzne.html

Dom Pamięci Prymasa Tysiąclecia Stefana Wyszyńskiego

Na miejscu można obejrzeć ekspozycję muzealną ukazującą życie i posługę Kardynała Wyszyńskiego, skorzystać z archiwum tekstów, zdjęć dzieł Prymasa Tysiąclecia, obejrzeć filmy związane z jego życiem. Kardynał przez swoje związki rodzinne i sentyment do tej ziemi jest szczególnie bliski lokalnej społeczności dlatego powstała niniejsza placówka. W dni powszednie dom można zwiedzić po uprzednim uzgodnieniu z parafią. tel. 29 741 17 93.

Most na rzece Liwiec

Most stanowi dobry punkt widokowy z malowniczą panoramą na okolice ujścia Liwca do Bugu, prawdopodobne miejsce usytuowania średniowiecznego zamku.

Łochów

Łochów otrzymał prawa miejskie w 1969 roku, choć historia tej miejscowości sięga o wiele wcześniej. Dla Łochowa i jego okolic dzieje historyczne udokumentowane najstarszym zapisem zaczynają się datą 6 stycznia – „Święto Królów” w 1488 r. Miejscowość początkowo nosiła nazwę „Łochowo” prawdopodobnie od zawodu „łowczego”, częstego na tym terenie, „łochwy” czyli legowiska niedźwiedzia lub „łochini” leśnego krzewu owocowego. W 1882 roku została zmieniona na obecną. Szybszy rozwój miasta nastąpił wraz z wybudowaniem stacji kolejowej, fabryki w Baczkach a także dużej jak na ówczesne czasy poczty konnej. W 2006 r. Łochów obchodził 40-lecie nadania praw miejskich.

Ziemia łochowska nierozzerwalnie związana jest z wydarzeniami II wojny światowej. Znajduje się tu symboliczna mogiła ofiar II wojny „Ku Czcii Pamięci Poległych 1939-1945”, a w lesie w Jerzyskach jest pomnik upamiętniający heroiczną walkę Powstańczych Oddziałów Specjalnych AK „Jerzyki” z oddziałami hitlerowskiej dywizji pancerniej.” Dlatego co roku w pierwszą niedzielę po 15 sierpnia organizowane są uroczystości patriotyczne w lesie przy pomniku A.K. P.O.S. „Jerzyki”.

19

Muzeum Gwizdka

Szkolne Muzeum Gwizdka działające przy Zespole Szkół w Gwizdałach powstało w maju 1999 r. Propozycję jego utworzenia złożył szkole pan Witold Tchórzewski, lekarz rentgenolog, kolekcjoner z Warszawy, który na dobry początek podarował 52 gwizdki. Dziś, w muzeum, jest ich około 5000. W zbiorach można obejrzeć m.in.: gwizdki od czajników, piszczałki, flety, okaryny, gwizdki policyjne, wojskowe, sportowe, odpustowe, drewniane w kształcie zwierząt, gwizdki z porcelany itp.

Muzeum czynne jest codziennie w godz. 9:00-17:00, ale osoby zainteresowane zwiedzeniem proszone są o wcześniejszy kontakt telefoniczny. Więcej informacji na <http://muzeum-gwizdka.pl/>.

W celu zwiedzenia muzeum należy wcześniej skontaktować się telefonicznie: 25 675 11 46; tel. 25 64 37 941, e-mail: kontakt@lochiko.pl.

20

Zespół dworski w Pogorzelcu

Zespół reprezentują park podworski i nowopowstałe obiekty. Budynek centralny wzorowany jest na dawnym dworze. Nowe jest również ogrodzenie. Rewaloryzacji uległy także niektóre elementy parku takie, jak układ wodny, droga czy podjazd. Jest to własność prywatna. Nie jest dostępna dla zwiedzających.

21

Willa w Julinie (Pałac w Julinie)

Helena Paderewska zakupiła majątek w Julinie w 1920 r., i utworzyła tu pensjonat dla „dobrze urodzonych” panien. Do roku 1948 w tym miejscu dziewczęta uczyły się prowadzić dom oraz zdobywały ogładę towarzyską. W czasie wojny dom był również czynny. Otrzymywali tu pomoc wszyscy potrzebujący, zarówno partyzanci jak i inni ludzie ukrywający się przed Niemcami. W latach trzydziestych Pani Paderewska ofiarowała 3 ha ziemi pod budowę szkoły powszechnej w Julinie. W otoczeniu willi znajduje się dobrze zachowana aleja świerkowa oraz park sięgający do rzeki Liwiec. Obecnie w pałacu mieści się Dom Dziecka (placówka opiekuńczo-wychowawcza będąca jednostką organizacyjną Powiatu Węgrowskiego).

22

Izba pamięci Paderewskich

Izba pamięci oraz sala regionalna, zlokalizowane są w Szkole Podstawowej w Julinie. Malowniczo położony budynek szkoły wykonany jest częściowo z drewna. Wewnątrz obok sal lekcyjnych znajdują się dwie sale muzealne. Pierwsza z nich poświęcona jest założycielom i patronom placówki, Helenie i Ignacemu Paderewskim. Znajdują się w niej m.in. liczne zdjęcia, fortepian i fragmenty kolekcji wschodniej porcelany zbieranej przez patronów. Druga sala zwana salą regionalną, zawiera przedmioty codziennego użytku, wykorzystywane dawniej w okolicznych gospodarstwach. Izba jest dostępna do zwiedzania po wcześniejszym uzgodnieniu telefonicznym: 25 675 21 52.

23

Krzyż w Kaliskach

Krzyż został wzniesiony w roku 1916 dla upamiętnienia pragnienia pokoju ludności z okresu „Wielkiej Wojny”.

24

Kapliczka w Barchowie

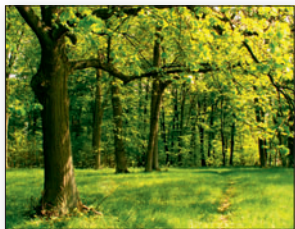
Kapliczka pochodzi z połowy XIX. Wymurowana jest w formie czworobocznego, otynkowanego słupa. W jej górnej kondygnacji w narożnikach znajdują się cztery półkolumnienki oraz dwie kolumnienki flankujące wnękę.

25

Pozostałości zespołu dworskiego w Barchowie

Pozostałości zespołu położone są w bezpośrednim sąsiedztwie kapliczki. Dwór został wybudowany w drugiej połowie XIX wieku. Miał konstrukcję drewnianą, zrębową, był oszalowany. Został przebudowany przez właściciela Konstantego Wiechowskiego. Wybudowany na planie prostokąta, parterowy dwór z mieszkalnym poddaszem był częściowo podpiwniczony. W wysokiej podmurówce mieściła się izba mieszkalna.

W skład elewacji frontowej wchodził ganek o czterech drewnianych kolumnach, z trójkątnym szczytem, obramionym kostkowym gzymsem. Budynek przykryty był blaszanym dwuspadowym dachem. Wnętrze dworu miało układ dwutraktowy. W roku 1813 w majątku Barchów urodził się ojciec Marii Konopnickiej – Józef Wasiłowski. Dwór spłonął doszczętnie w roku 2002. Obecnie zgliszcza budynku porastają gęstymi krzewami. Park dworski w stylu krajobrazowym zachował się w dobrym stanie, z licznym starodrzewiem, układem krzewów oraz aleją dojazdową wiodącą przez groblę między dwiema sadzawkami. Na początku alei znajduje się wspomniana wyżej kapliczka przydrożna. Od ruin budynku w stronę rzeki Liwiec prowadzi kolejna aleja złożona z jesionów i świerków.

26

Zespół dworca kolejowego w Łochowie

Zespół dworca obejmuje parowozownię i budynek mieszkalny. Parowozownia została wybudowana w 1868 roku i służyła do II wojny światowej. Obecnie jest przekształcona w stację PKP z kasami oraz poczekalnią. Obok znajduje się zabytkowy budynek mieszkalny. Do roku 1944 był tu również murowany dworzec, dom kolejarza, drewniana wieża ciśnień oraz budynki gospodarcze wybudowane dla obsługi dworca.

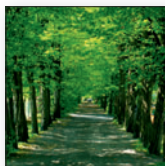
Budynek poczty w Łochowie

W XIX wieku budynek był siedzibą poczty konnej. Dawna szkoła zwana przez okolicznych mieszkańców „murowanką” zbudowana w latach 1910-11, wyposażona była w mieszkanie dla nauczyciela. Od 1928 roku jest to dom mieszkalny. Dawniej w sąsiedztwie budynku znajdowało się bocznicą kolejowa łącząca fabrykę z przejazdem w Jasiorówce. Budynek fabryki wybudowany został w roku 1884 jako odlewnia żeliwa, w skład której wchodziła kuźnia i odlewnia. Produkowano tu proste odlewy żeliwne do maszyn rolniczych. Po I wojnie światowej fabryka zmieniła nazwę na Fabryka Odlewów Żeliwnych i Narzędzi Rolniczych. W sąsiedztwie dawnego, drewnianego domu rodziny Perlisów, zwanego przez mieszkańców „pałacem”, zachowało się żeliwne ozdobne ogrodzenie i aleja grabowa. Niedaleko pozostała stróżówka oraz murowany dom kasjera zwany „kantorem”. Ponadto znajdują się tam również dwa wielorodzinne drewniane domy zamieszkiwane przez pracowników oraz członków obsługi technicznej fabryki, a także spichlerz, przerobiony w 1954 roku na salę kinową i bibliotekę. Budynek mieści się przy ul. 1 Maja 1.

Zespół fabryczny w Łochowie

Zespół fabryczny obejmuje obecnie budynek fabryki, stróżówkę, dom kasjera, domy robotników, grabową aleję dojazdową oraz szkołę. Budynki znajdują się na południowy wschód za centrum Łochowa. Od trasy nr 50 wiedzie droga do miejscowości Baczki, większość zabudowań znajduje się przy ul. Fabrycznej.

Zespół dworski w Baczkach

Zespół dworski położony jest na południe od drogi wiodącej przez wieś Baczki. W skład tego zespołu wchodzi; dwór, domek ogrodnika, obora, lamus oraz park. Dwór zwrócony frontem na zachód oraz lamus skierowany na wschód rozmieszczone są po przeciwległych stronach polany będącej centrum założenia. Park rozciąga się na południe. Wybudowany w końcu XVIII w. modrzewiowy dwór uległ zniszczeniu. Podczas odbudowy jego układ przestrzenny został przekształcony. Obecnie jest to obiekt drewniany, parterowy, oszalowany, o konstrukcji zrębowej, częściowo podmurowany. Wybudowany na planie prostokąta z gankiem od frontu, dziewięcioosiowy, posiada dwutraktowy układ wnętrz. Przykryty jest gontowym dachem o konstrukcji dwuspadowej z naczółkami. Jest własnością prywatną. Zgodnie z tradycją w XVII w. lamus był kaplicą ariańską. Obecny wygląd uzyskał

w XVIII w. To parterowy budynek z mieszkalnym poddaszem, wymurowany z cegły i otynkowany. Wybudowany został na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu z gankiem od południa. Narożny ganek wsparty jest na dwóch filarach, otwarty na trzy strony arkadami (obecnie dwie boczne zostały częściowo zamurowane). Naroża budynku są opilastrowane. Wejście zlokalizowane jest od wschodu, przez późniejszą dobudówkę. Wewnątrz znajduje się izba z dekoracyjnym sklepieniem kolebkowo-krzyżowym. Na poddaszu zachował się kominek. Budynek przykryty jest dachem mansardowym, nad gankiem dwuspadowym, pokrytym dachówką. W elewacji znajdują się półkoliste okna. Odrestaurowany został staraniem Marka Sadzewicza w 1974 roku, jest budynkiem mieszkalnym. Park założono w XVIII w. stylu krajobrazowym. Do obecnych czasów zachowała się część starodrzewiu m.in. aleja grabowa biegnąca z północy na południe. Budynek jest własnością prywatną i niestety nie jest dostępny do zwiedzania.

30

Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Kamionnej

Kościół wybudowany został w latach 1904-1909 według projektu J.P. Dziekońskiego w stylu neogotyckim. Został częściowo zniszczony podczas pierwszej wojny światowej. Dnia 8 sierpnia 1915 roku wojska rosyjskie wysadziły dwie wieże, których fragmenty uszkodziły część świątyni. W latach 1920-1923 funkcję proboszcza w Kamionnej pełnił ks. Michał Woźniak (1875-1942) – przyszły męczennik obozu koncentracyjnego w Dachau, wyniesiony do chwały ołtarzy w dniu 13 czerwca 1999 roku przez Ojca Świętego Jana Pawła II. Dzięki staraniom księdza odbudowano fasadę kościoła, niestety już bez

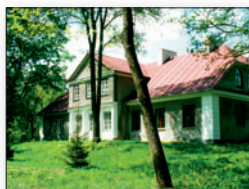
charakterystycznych dla tego obiektu wież. Wewnątrz znajdują się obrazy Juliana Chmielewskiego. Teren kościoła otoczony licznym starodrzewiem wśród którego dominują lipy. Znajduje się tu również mogiła z 1920 r. Teren ogrodzony jest murem. W pobliżu kościoła w latach 1922-1924 wymurowano plebanię również autorstwa J.P. Dziekońskiego. Obok kościoła stoi obelisk wzniesiony dla uczczenia pamięci Józefa Piłsudskiego powstały w latach międzywojennych. Na obelisku znajduje się portret Marszałka w postaci medalionu z brązu z wrytym napisem: „Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu – rodacy”. Nad portretem znajduje się odlew orła w koronie. Po roku 1944 napis wryty na ścianie obelisku został zmieniony i brzmi: „W hołdzie zamordowanym przez faszystów hitlerowskich w latach 1939-1944 mieszkańcy gromady Kamionna 1957”.

31

Zespół dworski w Kamionnej

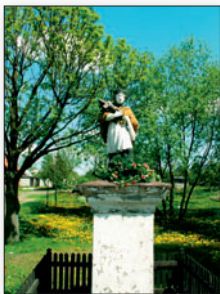
Zespół zabudowań obejmuje dwór, dwie oficyny oraz park. Dwór został wybudowany w roku 1836 dla rodziny Godlewskich. W roku 1982 został odrestaurowany. Z pośród dwóch oficyn wchodzących w skład założenia pierwsza jest w dobrym stanie, druga prawie doszczętnie zniszczona. W parku zachowały się pomniki przyrody m.in. wiąz i dąb. Pośród licznego starodrzewiu widoczny jest układ parkowy oraz zarastający układ wodny. Znajduje się tu również klonowa aleja dojazdowa z bramą wjazdową. Obecnie dwór stanowi własność prywatną i nie jest udostępniony do zwiedzania.

Kapliczka przydrożna w Łochowie

Kapliczka powstała w pierwszej połowie XIX w. Ustawiona jest na czworobocznym, murowanym i otynkowanym słupie. Kamienna rzeźba przedstawia Św. Jana Nepomucena. Patron był czeskim kanonikiem, który nie chcąc zdradzić tajemnicy spowiedzi podejrzliwemu mężowi został rzucony z mostu Karola w Pradze do rzeki Wełtawy.

Zespół dworski w Łochowie

Zespół dworski składa się z pałacu, dwóch oficyn oraz parku. Murowany pałac został wybudowany w pierwszej połowie XIX wieku dla hrabiego Hornowskiego. W czasie świetności zamieszkiwany był przez takie osobistości jak rodzina Hornowskich, od roku 1875 Dernałowiczów, a następnie Zamoyskich. W czasie gdy dwór był własnością rodziny Dernałowiczów wybudowane zostały trzy murowane budynki folwarczne. Po II wojnie światowej folwark został przejęty przez skarb państwa i zgodnie z danymi z 1981 roku, po roku 1944 w budynku zamieszkało 21 rodzin robotniczych, łącznie 85 osób. W tym czasie stan pałacu ulegał szybkiemu pogorszeniu. W latach 2004-2008 cały kompleks pałacowy został odbudowany wraz z oficynami i jest własnością prywatną firmy ARCHE. Jest to Centrum konferencyjno-wypoczynkowe. Pałac Łochów oddaje do dyspozycji gości 200 miejsc noclegowych w pokojach hotelowych oraz apartamentach, sale jadalne i szkoleniowe, które pomieszczą jednocześnie 500 osób. Do zespołu pałacowo-parkowego należą budynki: Pałacu, Kuchni Pałacowej, Wozowni i Oficyny, oraz: Kamienna Grota, zabytkowy drewniany kościółek z I połowy XX w. pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego, staw i 13 hektarów terenów zielonych z dostępem do rzeki Liwiec. Przy wjeździe znajduje się kamienna figura Matki Bożej z pierwszej połowy XIX wieku. Dawniej figura ta znajdowała się w prawdopodobnym miejscu położenia dawnego dworu – na wysokim brzegu Liwca. W miejscu tym pozostał dobrze zachowany ślad fosy o długości około 70 m. Opuszczona wyspa nazwana została „Saską Kępą”. W parku częściowo zachował się starodrzew. Kontakt: <http://www.palaclochow.pl/>, tel. +48 25 675 11 14 lub + 48 25 675 13 90

Przepompownia wody

Przepompownia obejmuje budynki z czerwonej cegły, zwane przez okolicznych mieszkańców „Pompką”. Dawniej w tym miejscu woda była pobierana i pompowana do stacji obsługującej pociągi parowe PKP w Łochowie. Do czasów obecnych przetrwały jedynie zabudowania przepompowni oraz betonowy punkt poboru wody znajdujący się w korycie rzeki. Obecnie obiekt nie jest odbudowany, ani odrestaurowany.

Pozostałości grodziska wczesnośredniowiecznego w Barchowie

Pozostałości grodziska zlokalizowane są przed mostem po prawej stronie drogi prowadzącej do Jadowa. Zbudowano je na „surowym korzeniu” tj. na nowym wyrębie. Do dzisiejszych czasów dotrwał jedynie kolisty nasyp ziemny o średnicy około 75 m. Fragmenty ceramiki znalezione w jednym z wykopów pozwalają datować grodzisko na X-XI wiek. Gród w Barchowie został spalony prawdopodobnie w wyniku najazdów jaćwiesko-litewskich, w burzliwym okresie po śmierci Bolesława Chrobrego. Inne grody zapewne podzieliły losy grodu w Barchowie, gdyż Litwini, Jaćwigowie i Żmudzini penetrowali i płądrowali te tereny aż do czasów Kazimierza Wielkiego. Grodzisko było schroniskiem dla ludności osiadłej w jego okolicy. Obronny charakter nadawały mu niedostępne położenie na wysokim brzegu zakola rzeki, fosa oraz obwałowania. W okolicy grodziska zlokalizowane były pola uprawne. Położone po drugiej stronie rzeki stanowiska archeologiczne obejmują pozostałości ówczesnych osad. Obecnie obiekt nie jest odbudowany, ani odrestaurowany.

Zawiszyn

Miejscowość została założona przez Mikołaja Zawiszę, starostę liwskiego i kamienieckiego w 1565 roku. Królowa Bona nadała mu wówczas 10 włók lasu, na których powstała wieś i folwark, w skład którego wchodziły dwór, sadzawki oraz młyn na Liwcu, zwanym wtedy „Liwcem”. W Zawiszynie znajduje się dom Mariana Karczewskiego, autora książki „Czy można zapomnieć”, opisującej akcje dywersyjne przeprowadzane podczas wojny w tutejszych okolicach.

Krzyż z 1928 roku

Krzyż zawiera powtarzający się w okolicy motyw przypominający liść z napisem „BOŻE BŁOGOSŁAW NAM”.

37

Krzyż z 1862 roku

Krzyż jest najstarszy z okolicznych drewnianych obiektów tego typu. Wsparty na leciwych kasztanowcach wyraża prośbę „BOŻE BŁOGOSŁAW NAS”.

38

Kapliczka z 1900 roku

Kapliczka ma postać granitowego słupa, u podstawy którego znajduje się nisza z figurą Jezusa Chrystusa zdjętą ze zniszczonego krzyża z roku 1944. Droga ze Starowoli do Zawiszyna w czasie drugiej wojny światowej służyła Niemcom jako pas startowy dla samolotów.

39

Pozostałości XVI-wiecznego założenia obronno-rezydencjonalnego w Zawiszynie

Pozostałości założenia obronno-rezydencjonalnego obejmują fortyfikacje oraz jeden budynek folwarczny. Obecnie głównym elementem założenia jest kolisty nasyp o wysokości około 3 m porośnięty lilakami. Na tym wzniesieniu niegdyś zlokalizowana była obronna rezydencja. Otacza go wypełniona wodą owalna fosa o szerokości 5-6 m. Na szczycie kopca obok wykopów znajduje się niewielka, murowana kapliczka z kamienną tablicą na której wygrawerowano napis: „BŁOGOSŁAW BOŻE LUDOWI TWOJEMU W S. WIERZE GO UMACNIAJ, OD GRZECHÓW I NIENAWIŚCI ZACHOWAJ NAS PANIE ALEKSANDER HAWRYLUK 1908 r.” Zgodnie z legendą ufundowana została by odstraszyć nocną zjawę, męską postać rozsypującą dukaty, która pojawiała się na ruinach dawnego dworu. Do naszych czasów dotrwał również wybudowany znacznie później, pod koniec XIX wieku ośmiorak, będący częścią założenia dworskiego. W tym czasie na zachód i północ od dworu rozciągał się park, w którego północnej części można odnaleźć staw. W parku znajdowała się rządcówka. Prawdopodobnie cegły oraz ciosy kamienne pochodzące z ruin dworu w Zawiszynie zostały użyte do budowy kościoła w Jadowie, przypuszczalnie również w Kamionnej. Badania archeologiczne wykazały obecność licznych materiałów ceramicznych oraz cegieł w pobliżu kopca. Niezwykłą wartość archeologiczną stanowią skomplikowane

podziemne struktury przestrzenne powstałe na skutek różnych procesów osadniczych na przełomie późnego średniowiecza i renesansu. Obiekt stanowi prywatną własność dwójki mieszkańców wsi Zawiszyn. Jest jednak wpisany na listę Konserwatora Zabytków jako zabytek archeologiczny. Nie jest ogrodzony zatem można go obejrzeć z zewnątrz (od strony ulicy).

40

Krzyż przydrożny

Krzyż jest wyrzeźbiony z czerwonego granitu. Ustawiony został w roku 1918. W kamieniu wygrawerowano złożoną inskrypcję: „JEZUSIE NAUCZYCIELU ZMIŁUJ SIĘ NAD NAMI TEN KRZYŻ STAWIA WIEŚ ZAWISZYN NA UPROSZENIE POKOJU I POMYŚLNOŚCI DLA OJCZYZNY NASZEJ W CZASIE WOJNY EUROPEJSKIEJ 1918 R.” Nad napisem umieszczono rysunek wschodzącego słońca okolony cierniami.

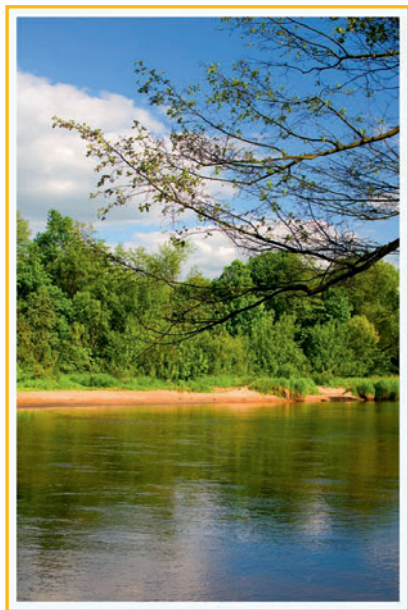

41

Krzyż przydrożny

Krzyż upamiętnia miejsce tragicznej śmierci 8-letniego Józefa Zamoyskiego. Dziecko spadło ze spłoszonego konia.

**Powiat
Wołomiński**

wyprawa z naturą i kulturą

Szlak Kulturowy w Dolinie Liwca

Przewodnik

PRZEWODNIK WYDANY W RAMACH PROJEKTU
„Powiat Wołomiński – wyprawa z naturą i kulturą”

Współfinansowanego z Europejskiego
Funduszu Rozwoju Regionalnego
w ramach Priorytetu VI „Wykorzystanie walorów
naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki
i rekreacji”
Działania 6.2 „Turystyka” Regionalnego Programu
Operacyjnego Województwa Mazowieckiego
2007-2013

OPRACOWANE NA PODSTAWIE m.in.:

„Opracowanie studialne wartości kulturowych
gminy Jadów” opracowanie Cezary Ostas, Jadów
– Siedlce 1997

Projekt Studium uwarunkowań i kierunków
zagospodarowania przestrzennego gminy Łochów,
zespół autorski Doroty Gadomskiej
Warszawa 2005

<http://www.turystyka.wyszkow.pl/>

<http://www.gminalochow.pl> <http://kobidz.pl>

<http://www.powiat-wolominski.pl>

<http://pl.wikipedia.org>

Szlak Kulturowy w Dolinie Liwca Przewodnik

OPRACOWANIE:

Starostwo Powiatowe w Wołominie
Wydział Obsługi Zarządu
ul. Prądyńskiego 3 05-200 Wołomin
tel. (22) 787 43 01, 03, 04
<http://www.powiat-wolominski.pl>
e-mail: ze@powiat-wolominski.pl

Fotografie na okładce:
Marek Suchocki, Kinga Porucznik

Skład i druk:
Agencja Wydawnicza EkoPress
www.ekopress.pl / tel. 601 311 838

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Mazowsze.
serce Polski

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

